

**ДОКЛАД
НА ОМБУДСМАНА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В
КАЧЕСТВОТО МУ НА НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН
МЕХАНИЗЪМ ОТ ИЗВЪРШЕНА ВНЕЗАПНА ПРОВЕРКА В
СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИ ИНТЕРНАТ “ХРИСТО
БОТЕВ”- С.ВАРНЕНЦИ**

СЪДЪРЖАНИЕ

МАНДАТ	2
РЕЗУЛТАТИ ОТ ВНЕЗАПНАТА ПРОВЕРКА В СОЦИАЛНО - ПЕДАГОГИЧЕСКИ ИНТЕРНАТ (СПИ) „ХРИСТО БОТЕВ“ – С. ВАРНЕНИЦИ, ОБЩИНА ТУТРАКАН, ОБЛ. СИЛИСТРА	4
ОТПРАВЕНИ ПРЕПОРЪКИ ВЪЗ ОСНОВА НА ПРОВЕДЕНАТА ВНЕЗАПНА ПРОВЕРКА	16
ЗАКЛЮЧЕНИЕ: ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ	18

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ

МАНДАТ

На 24.07.2025 г. омбудсманът на Република България като Национален превантивен механизъм извърши внезапна проверка в Социално-педагогически интернат „Христо Ботев“ - с. Варненци (СПИ Варненци), придружен от мултидисциплинарен екип в състав:

1. Д-р Айсун Авджиев - главен секретар на омбудсмана;
2. Д-р Катя Христова – Вълчева - началник на кабинета на омбудсмана;
3. Д-р Ева Жечева - директор на Дирекция „Права на детето“;
4. Емилия Караабова - директор на Дирекция „Връзки с обществеността и протокол“;
5. Евелина Чучуганова - младши експерт в Дирекция „Национален превантивен механизъм и основни права и свободи на човека“

Повод за проверката са постъпилите сигнали от УНИЦЕФ България и от Български Хелзински комитет (БХК) за вероятни нарушения на правата на децата в интерната. Тези тревожни сигнали са споделени с екипа на УНИЦЕФ от изследователи на правата на децата, които са провели интервюта с някои от настанените в институцията деца, както и с техните родители, в рамките на текущо изследване. Сред твърденията фигурират случаи на „физическо, сексуално и психическо насилие, извършвано както от служители, така и от други деца, принудителен труд и експлоатация, наказания чрез физическо изтощение и ограничен достъп до комуникация с външния свят“. По време на интервютата с деца и родители извън интерната, изследователите са получили информация, която поражда сериозни опасения относно предполагаеми системни и повтарящи се тежки нарушения.

На 22.07.2025 г. в институцията на омбудсмана се проведе нарочна среща с представители на УНИЦЕФ България и БХК. На срещата се обсъдиха резултатите от проектите на двете организации, в рамките на които са направени интервютата с децата и с родителите им и получените от тях сериозни оплаквания. Предоставиха се писмени записи от проведени интервюта с четири деца.

Тези тревожни инциденти са документирани подробно и са предоставени на омбудсмана. В обобщената информация се твърди, че има **нарушения, извършени от персонала на СПИ с. Варненци**, както следва:

- Принудителен труд и експлоатация, като деца са били карани да работят в домовете и градините на възпитателите, без възнаграждение, срещу безалкохолни напитки, цигари и вафли;
- Наказание чрез физическо изтощение - всеки ден се провеждат задължителни тежки физически упражнения (10-20 обиколки на двора, набирания, кофички), които се използват като санкция при отказ за участие в други спортни дейности;
- Принудително бръснене на главите – всички деца биват подстригвани до голо без тяхно съгласие. При отказ се налага наказание – тичане на допълнителни обиколки на двора, след което подстригването се извършва принудително. Едно от децата описва това като крайно унижително и споделя, че изпитва срам пред другите деца, когато се прибира вкъщи по време на ваканцията;
- Липса на реакция при насилие над дете - персоналетът не се намесва дори при тежки случаи на физическа агресия между настанените в институцията деца. В един от случаите, дете разказва за негов приятел, който е бил ударен силно до кръв от по-голямо дете, но служител присъствал на инцидента, не е предприел никакви действия;
- Ограничен достъп до комуникация с външния свят - децата нямат право сами да се обаждат по телефон. Позволено им е да „пускат сигнал“ към родителите си всеки вторник и събота, при което родителите трябва да се обаждат обратно, което създава сериозни затруднения пред семействата и комуникацията като цяло.

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ

Твърдения за нарушения, извършени от други деца:

- Физическо насилие – по-големи деца, вкл. дете, определено за дежурен ученик, упражнявали системен тормоз над по-малките, побои с пръчки и тояга, съхранявани под дюшеците;
- Има случаи, при които децата са принуждавани да се бият помежду си;
- Дете е било приспивано, като е душено с хавлия до припадък;
- Сексуално насилие – сексуални посегателства, извършвани нощем, при липса на надзор и заключени помещения;
- Психически тормоз и страхова зависимост – децата са заплашвани от други деца и персонала, че ако говорят за случващото се, когато бъдат върнати обратно в интерната след ваканцията ще стане лошо. В тази връзка БХК предоставиха на омбудсмана видеоклип, в който се вижда побой над дете от страна на друго по-голямо дете, който е бил изпратен като предупреждение на едно от децата, които са в лятна ваканция.
- В интервютата, едно от момчетата описва стаята, в която живее като „тясна, с прозорци, счупени легла и стари матраци“. Живее с други 3 момчета. По време на учебните занятия децата са разделени на големи и малки – 1, 2 и 3 клас и 5,6 и 7 клас, като малките са на един етаж, а големите на друг. През нощта спят на третия етаж. Ставането е в 6 часа и започва с физически упражнения – тичане 20 обиколки, 30 набирания и 30 кофички. Следва закуска, учебни занятия, като 5,6 и 7 клас учат заедно, обяд, следобедни занимания на компютър или на открито. През почивните дни могат да ползват личните си телефони (ако притежават такива), а във вторник – служебни.

Други сигнали до институцията на омбудсмана

Във връзка с две от деца, които са настанени в СПИ с. Варненци, институцията на омбудсмана е сезирана с жалба от Фондация „За Надежда“ в началото на 2025 г. Основните оплаквания са свързани с настаняване на двама братя в СПИ „Варненци“ през декември 2024 г.. Децата са на 10 и на 12 години и са извършвали различни вандалски прояви, джебчийство, около лятото и есента на 2024 г. Децата са от изключително бедно семейство, не ходят на училище, живеят в крайна нищета, а по-големият им брат е официално конституиран като пострадал по дело срещу чужд гражданин, подсъдим за сексуално престъпление. Двете деца са били свидетели на насилие. Същите съобщават за насилие в процеса на привеждане в СПИ Варненци, ограничаване на правото им на контакт с майката от възпитатели в СПИ Варненци, липса на подкрепа и закрила.

Методика на проверката

Проверката следва методиката за внезапна проверка на омбудсмана в качеството му на НПМ, разширена и реализирана от мултидисциплинарен екип с акцент върху правата на децата, настанени в проверявания социално-педагогически интернат.

Предмет на проверката са както условията, при които пребивават и се обучават настанените малолетни деца в СПИ Варненци, така и твърденията за среда, толерантна към насилие и неспазване правата на детето.

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ

**РЕЗУЛТАТИ ОТ ВНЕЗАПНАТА ПРОВЕРКА В СОЦИАЛНО -
ПЕДАГОГИЧЕСКИ ИНТЕРНАТ (СПИ) „ХРИСТО БОТЕВ“ – С.
ВАРНЕНИЦИ, ОБЩИНА ТУТРАКАН, ОБЛ. СИЛИСТРА**

СПИ-с. Варненци- фасада и фойе на училището

Социално-педагогическият интернат „Христо Ботев“ в село Варненци се намира в малко населено място с около 280 жители и без изградена здравна инфраструктура. Към датата на проверката в интерната са настанени **22** момчета, като **11** от тях пребивават в интерната, а останалите **11** са в лятна ваканция. Едно дете е настанено през юни и не участва в образователния процес поради краткия си престой.

Според предоставена справка от администрацията на СПИ - Варненци със списък на учениците за учебната 2024/2025 г., с посочена информация за дата на раждане, дата на настаняване на детето и период на настаняването се установи, че от 21 записани ученици, 17 са в малолетна възраст – под 14 години , разпределени както следва:

1. 2 деца - на 9- годишна възраст;
2. 2 деца - на 10-годишна възраст;
3. 1 дете - на 11-годишна възраст;
4. 2 деца - на 12-годишна възраст;
5. 10 деца - на 13- годишна възраст.

Останалите 4 деца са непълнолетни, разпределени по възрасти, както следва:

1. 2 деца - на 14-годишна възраст
2. 2 деца - на 15-годишна възраст към датата на постъпване на детето.

Последното момче е настанено след края на учебната година – на 17 юни 2025 г.

Няма ученици с увреждания. Четири от децата са със специални образователни потребности.

Материална база и битови условия

Базата на СПИ е стара и с голяма площ, което затруднява нейното поддържане. По информация на директора, сградата е санирана преди три години. Всяка година се отделят средства за ремонт на спалните помещения.

Храната за децата

Стълбището към спалните помещения

В училищната част са изградени спални помещения, които се намират на третия етаж. Стълбището в сградата е изключително стръмно, с високи стъпала. В тази връзка омбудсманът на Република България многократно е посочвал, че **неосигуряването на достъпна среда нарушава изискванията, предвидени в:**

1. Конвенция на ООН против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание;
2. Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания;
3. Закон за интеграция на хората с увреждания;
4. Закон за устройство на територията;
5. Наредба № 4 от 1 юли 2009 г. за проектиране, изпълнение и поддържане на строежите в съответствие с изискванията за достъпна среда на населението, включително за хората с увреждания.
6. Наредба РД-02-20-2 от 26.01.2021 за определяне на изискванията за достъпност и универсален дизайн на елементите на достъпната среда в урбанизираната територия и на сградите и съоръженият, в сила от 13.03. 2021 г.

Също така, липсата на достъпност засяга основни човешки права и достойнството на хората с увреждания. **Поддържането на недостъпна архитектурна среда се счита за дискриминация по смисъла на чл. 5 от Закона за защита от дискриминацията.** Лицата и организациите, извършващи дискриминация, носят административнонаказателна отговорност (чл. 78 и сл. от Закона за защита от дискриминацията).

По време на проверката беше установено, че **спалните помещения са малки и пренаселени, като личното пространство на всяко дете е крайно ограничено и недостатъчно.** В една стая обичайно са настанени по три или четири деца, като няма достатъчно гардероби и шкафове за съхранение на лични вещи. Липсва и достатъчно пространство за свободно придвижване. Обзавеждането в помещенията е оскъдно.

Видно от приложения снимков материал, спалните помещения, обитавани от децата по време на проверката на омбудсмана, не отговарят на изискванията на чл. 27 от Правилника за устройството и дейността на възпитателните училища-интернати и социално-педагогическите интернати (Правилника за дейността ВУИСПИ)¹ - *Всеки ученик има свое лично пространство в спалното помещение с подходящи размери, свои лични вещи и дрехи.*

Спални помещения за деца, обитавани от възпитаниците по време на лятната ваканция

Баните и тоалетните, разположени в близост до спалните, са заключени през деня и децата използват санитарни помещения на първия етаж, където се помещават класните стаи.

На практика условията в спалните помещения не са променени след предходната проверка на омбудсмана в СПИ „Христо Ботев“ през 2023 г. и не са спазени дадените предписания. Проверката потвърждава едно от нарушенията, описани в сигнала, предоставен на омбудсмана.

Наблюдават се усилия за поддържане на базова хигиена – спалните помещения бяха почистени и подредени. Въпреки това, спалното бельо е силно захабено, а матраците – на места разпокъсани и изтърбушени.

В спалните помещения температурите в летните месеци са високи и липсват възможности за охлаждане. В деня на проверката температурата в спалните помещения е 39 градуса по Целзий. **Не са осигурени климатици, както и завеси или щори, което прави условията за пребиваване особено тежки през летните месеци.**

Санитарните помещения са в изключително лошо състояние. Единствената баня на етаж, където се намират спалните помещения на децата, е в окаян вид, със следи от рушаща се

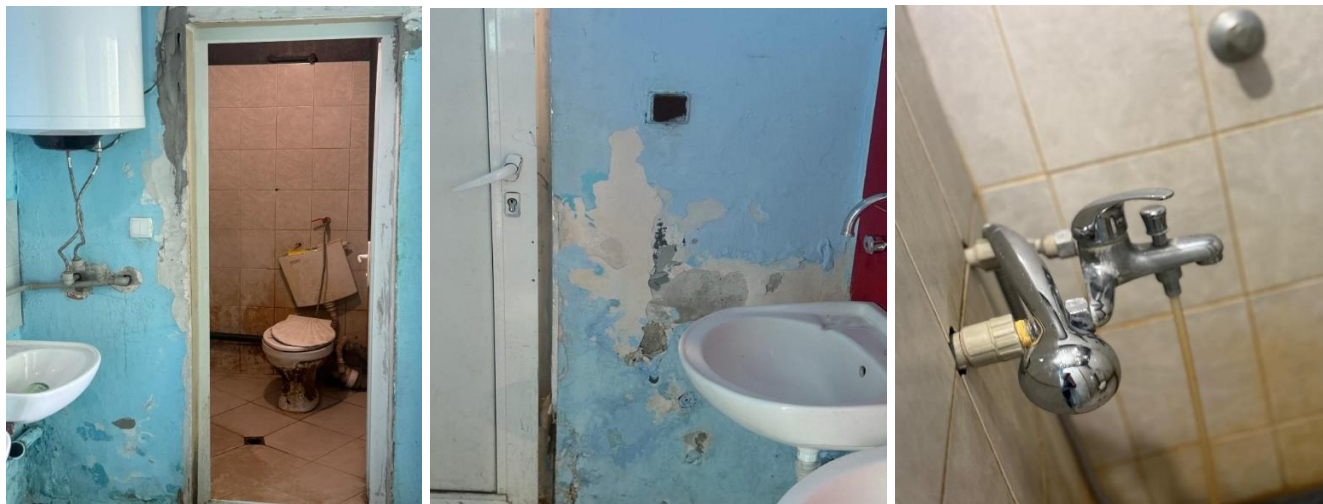
¹ Издаден от министъра на образованието и науката, Обн. ДВ. бр.71 от 1 Септември 2006г., изм. и доп. ДВ. бр.31 от 19 Април 2016г., изм. и доп. ДВ. бр.87 от 5 Ноември 2019г.

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ

мазилка. Липсват санитарно-хигиенни принадлежности, като същите се предоставят на децата от възпитател само при поискване.

Санитарен възел с влага, мухъл и рушаща се мазилка

Омбудсманът счита, че организирането на санитарните помещения по модела на т.нар. „казармен тип сгради“, т.е. когато баните и тоалетните са общи за ползване на всички обитатели, представлява рискова среда за междуличностно насилие сред настанените деца в СПИ - Варненци и практически не гарантира правото на децата на закрила срещу нарушаващите тяхното достойнство методи на възпитание, физическо, психическо или друго насилие и форми на въздействие, противоречащи на техните интереси, гарантирано от разпоредбата на чл. 11, ал.2 от Закона за закрила на детето.

В същото време, разпоредбата на чл. 26, ал. 2 от Правилника за дейността ВУИСПИ дава възможност пространството на всяка малка самостоятелна група от 2 до 4 деца да бъде организирано в: спални с по две до четири легла, санитарен възел и баня.

Осигуряването на самостоятелни баня и санитарен възел за всяка стая би осигурило лично пространство за всяко дете във връзка с дейностите за хигиена на тялото, би ограничило рисковата среда за междуличностно насилие и би позволило създаването на трайни хигиенни навици.

По информация на директора, към момента на проверката в сградите не е назначен хигиенист. Почистването на стаите, тоалетните и баните се извършва от самите деца. Дрехите на децата се перат и сушат в професионална пералня, осигурена чрез дарение. В коридорите на училището са монтирани камери за видеонаблюдение. Външна охрана на обекта не е осигурена.

Интернатът разполага с двор и изградена спортна площадка. Липсва помощно стопанство, въпреки че такава информация е публикувана на сайта на училището.

По отношение на храната не бяха получени оплаквания от децата. От предоставените на екипа на омбудсмана седмични менюта е видно, че храната е в достатъчно количество и с адекватна калорийна стойност. Осигуряват се пресни плодове, зеленчуци, яйца и млечни продукти.

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ

Перално помещение

Спортното игрище

От години не се констатира практика на донорски или доброволчески акции в подкрепа на СПИ – Варненци и неговите възпитаници.

Управление и функциониране

Училището се финансира чрез делегиран държавен бюджет, който е комбиниран от:

- годишен стандарт за издръжка на един ученик в размер на 28 059 лв.;
- годишна издръжка за една паралелка – 21 284 лв.;
- за институцията – 104 700 лв. годишно.

Според утвърденото поименно щатно разписание, в интерната са назначени 18 служители, от които: 1 директор, 11 души педагогически персонал (4-ма възпитатели и 5-старши учители, 1 учител ГЦОУД (Годишна целодневна организация на учебната дейност), 1 педагогически съветник и 6 души непедагогически персонал. Видно от длъжностното разписание основно има петима старши учители и един директор, като останалите са възпитатели, педагогически съветници, счетоводители, технически секретар, домакин, огняр.

В интерната има назначен педагогически съветник, който се занимава с изготвяне на документацията и плановите на учениците. Същият обезпечава работата с децата със СОП. През деня има дежурни два възпитатели, а през нощта в интерната остава един възпитател.

Задълженията на директора, на педагогическия персонал (учители, възпитатели, педагогически съветник, психолог) и непедагогическия персонал са уредени в Правилник за вътрешния трудов ред в СПИ „Христо Ботев“ с. Варненци, приет на заседание на педагогическия съвет на 16.09.2024 г. и утвърден със заповед на директора.

Работата в интерната е организирана въз основа на Правилника за устройството и дейността на възпитателните училища-интернати и социално-педагогическите интернати, издаден от министъра на образованието и науката, последно изменен през 2019 г. В СПИ се води документация, съгласно държавния образователен стандарт за информация и документите за системата на предучилищното и училищното образование.

Приет е **Правилник за вътрешния трудов ред в СПИ „Христо Ботев“ с. Варненци, изготвен на основание чл. 181 от КТ.** С него се уреждат устройството и дейността на интерната. Децата, настанени в интерната са на държавна издръжка и получават обучение, храна, облекло,

медицинско обслужване, медикаменти, нощувка, учебни пособия и учебни помагала по нормативи, определени от МОН в съответствие с Правилника за дейността ВУИСПИ.

Въз основа на Правилника са изготвени Процедури в СПИ - Варненци, които бяха предоставени на експертите на омбудсмана и са одобрени от директора на училището:

- Процедура за подаване и разглеждане на жалби;
- Процедура за налагане на санкции на ученици;
- Процедура за придружаване на учениците при излизане извън СПИ;
- Процедура за набиране на доброволци;
- Процедура за организиране на личната кореспонденция, телефонните разговори и използване на социалните мрежи;
- Процедура по периодична проверка на видеозаписите.

Корекционно - възпитателни мерки

Във СПИ - Варненци се настаняват деца в съответствие с чл. 28, ал.1 във връзка с чл. 13, ал. 1, т. 11 от Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (ЗБСППМН) - *В социално-педагогическите интернати се настаняват малолетни над 8-годишна възраст и непълнолетни, които са извършили или съществуват предпоставки за извършване на противообществени прояви.*

За всяко дете, настанено в СПИ има досие, работна и здравна документация, индивидуални планове.

Екипът на омбудсмана като НПМ се запозна със съдебните решения на повечето от настанените в СПИ - Варненци деца. Голяма част от тях идват от Центрове за настаняване от семеен тип (ЦНСТ). Във всички съдебни решения се посочва, че липсва родителски капацитет и родителите оставят децата без надзор. В съдебните решения е посочено, че децата, които идват от ЦНСТ, са били в бягство.

Продължава да е практика тревожната тенденция в СПИ да се настаняват деца на малолетна възраст - от 22 настанени деца в СПИ с. Варненци, 15 са били към датата на настаняването си на малолетна възраст - до 14 години.

Становището на омбудсмана е, че деца правонарушители до 14 г. са деца в риск и следва да бъдат обект единствено на подкрепа и закрила. Лишаването от свобода с цел наказание трябва да се прилага само спрямо деца над 14 г., единствено при крайна необходимост и за най-кратък период.

Още по-притеснителен е фактът, че в съдебното решение за настаняването на децата в СПИ най-често няма посочен срок. Това практически означава, че в рамките на максимално допустимия по реда на чл. 30 ал. 2 от ЗБСППМН три годишен срок за настаняване на децата в СПИ, инициативата за предсрочно прекратяване на настаняването е в правомощията на Педагогическия съвет с участието на прокурор и представител на местната комисия, предложила възпитателната мярка по реда на чл. 31, ал.1 от ЗБСППМН. Процедурата е допълнително развита в разпоредбата на чл. 17, ал.1 от Правилника за дейността ВУИСПИ и практически изисква доклад за постигнатите резултати на всеки ученик, въз основа на който може да се направи предложение за прекратяване

на мярката преди изтичане на 3-годишния срок. Докладът се изготвя от екип за психолого-педагогическа оценка и подкрепа, в състава на който се включват психолог, възпитател, класен ръководител, ресурсен учител, групов ръководител.

Според подадения списък от директора на СПИ - Варненци най-малкото настанено дете е И. В. Г., на 9-годишна възраст, но на датата на постъпването си на 26.02.2025 г. то е било на 8 години. В съдебното решение за настаняването му няма посочен срок. По време на съдебното заседание детето е помолило съда да не го настаняват в СПИ.

Друг случай на настанено малолетно дете е А.Н.М., настанен в СПИ - Варненци на 18.12.2024 г. В неговото съдебно решение също няма посочен срок. Настанен е на 10 годишна възраст, въпреки че детето и майка му не желаят това. Същият е случаят и на брат му, Д.Н.М. на 12 години, настанен в СПИ „Хр. Ботев“, с. Варненци на 27.12.2024.

В рамките на проверката на екипа на омбудсмана се установи, че възможността по чл. 17, ал. 4 от Правилника за ВУИ и СПИ педагогическият съвет да предложи на местната комисия да прекрати престоя на дете, на практика не се прилага, последният случай според директора е от преди 2-3 години.

Сериозен проблем се констатира в рамките на предхождаща проверка на омбудсмана по отношение на братята А.Н.М. и Д.Н.М., на които, **въпреки, че е известно, че са били свидетели на насилие, не са предоставени специални мерки за подкрепа по време на процедурата по изпълнение на съдебното решение и транспортирането им за настаняване в СПИ.** Децата са изведени от дома си рано сутринта на 12 декември 2024 г. без да имат възможност да приготвят личен багаж. Първо са изпратени в Бургас в Дом за временно настаняване на малолетни и непълнолетни (ДВНМН) , където 10-годишният А.Н.М. остава до 17-ти декември, след което е изпратен в ДВНМН Варна за една вечер и на 18 декември пристига в СПИ - Варненци. По-големият Д.Н.М. остава в Бургас от 12-ти до 23-ти декември. Наложил се е намесата на Бърза помощ, защото детето е било тревожно, буйствало е и се опитвало да избяга. От 23 до 27 декември детето Д.Н.М. пребивава в ДВМН Варна, след което също е транспортиран в СПИ - Варненци. През цялото това време децата нямат никакъв контакт с майка си, която живее в неизвестност относно състоянието на децата. Ограничаването на контакт с родител не може да се определи като корекционно-възпитателна мярка, която зачита най-добрия интерес на детето.

Омбудсманът счита, че малолетните лица правонарушители следва да се третираат като деца в риск и на същите се дължи в пълен обем специална закрила по реда на чл. 3 т. 4 от Закона за закрила на детето.

Образование и обучение

През учебната 2024/2025г. в СПИ „Христо Ботев“ – с. Варненци настанените деца се обучават от 1-ви до 7-ми клас. (2- ма ученици във 2- ри клас; 3-ма в 4- ти клас; 7 в 5-ти клас; 4-ма в 6-ти клас; 5- ма в 7-ми клас). Поради недостатъчност на броя ученици част от класовете са слети. Екипът установи, че четири от децата са със специални образователни потребности. Видно от длъжностното разписание на персонала няма ресурсен учител и специалисти, които могат да работят и подготвят децата със СОП. Тази функция се осъществява от педагогическия съветник, видно от официално утвърден от РЦПППО-Сиестра седмичен график на занятията на ресурсна група от 16 септември 2024 г. Работата на педагогическия съветник се осъществява в специално отделен кабинет.

Видно от длъжностните характеристики на персонала, липсват ясно формулирани изисквания за познаване на разпоредбите на Закона за закрила на детето, правата на детето и най-добрите практики за тяхното гарантиране в специфичните условия на социално-педагогически интернат.

Училището разполага с компютърна зала с осигурен достъп до интернет, която се ползва в присъствието на възпитател. При проверката, а и от проведените разговори с децата, се констатира, че децата negliжират образователния процес, самото обучение е на много ниско ниво. **Екипът на омбудсмана установи, че има деца в шести клас, които не могат да четат, други деца успяват да прочетат надписите на стената, но не могат да обяснят какво означават думите. От проверените 4 собственооръчно попълнени декларации на деца, които желаят да останат в СПИ след 3 годишния срок на настаняване е видно оскъдното ниво на писмената им култура.**

Като положителна констатация може да се посочи ангажирането на децата с разнообразни извънкласни дейности. Децата се интересуват предимно от спортни дейности – футбол, тенис на маса, баскетбол и с голямо желание се включват в тях.

В СПИ - Варненци функционира работилница, в която децата могат да провеждат занятия по трудово възпитание. Към момента на проверката в ход е обзавеждане на STEM кабинет.

Проблемите с образованието на настанените деца са много, тъй като те идват от среда, в която не са посещавали училище, но въпреки това имат някакви документи за завършен клас. В училището са длъжни да запишат детето в следващ клас, въпреки че то е неграмотно, не може да чете и да пише. Учи се по общо образователна програма, няма специално предвидени курсове и програми за ограмотяване на децата. По закон, децата дори са задължени да се явяват на национално външно оценяване (НВО). Липсват възможности за професионална подготовка и съкратено овладяване на някаква професия, въпреки, че в чл. 19, ал. 1 от Правилника за устройството и дейността на ВУИ и СПИ се предвижда придобиване на професионална квалификация.

При общо 18 заети длъжности, шест са учителски. Това поставя под въпрос реалната необходимост от толкова непедagogически кадри, особено на фона на фактическото състояние на образователния процес. Децата не могат да четат и пишат, което показва, че базовите умения за провеждане на занятия не са овладени. На този фон значителният брой непедagogически длъжности не кореспондира с реална образователна дейност.

Дневен режим през лятото

Дневният режим се установи при разговор с директора на СПИ - Варненци и след разговор с деца. По данни на директора на СПИ - Варненци голяма част от децата прекарват ваканциите в интерната, тъй като няма къде да отидат.

От разговорите се установи, че действително след ставането на учениците се провежда 15 м. физзарядка. Според директора, който държи на участието на децата в спортни състезания по тенис на маса, ако предстои състезание се провеждат по чести и натоварени тренировки.

Омбудсманът държи да отбележи, че **тренировъчната и състезателната дейност на децата и учениците извън учебния план в институциите в системата на предучилищното и училищното образование е доброволна и е свързана с развитие на интересите, способностите и потребностите в областта на физическата активност, физическото възпитание, спорта и спортно-**

НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ

туристическата дейност, насърчаване към здравословен начин на живот, развитие и усъвършенстване на спортно-техническите умения, осъществяване на подбор на спортни таланти и създаване на възможности за изява в областта на спорта². Всяко дете има право да откаже участие в тренировъчна и състезателна дейност и отказът да се уважи това негово право може да се възприема за наказание чрез физическо изтощение.

През деня има двама възпитатели с учениците, през нощта – един нощен възпитател, който пише електронни рапорти за всяко дежурство.

Отново според директора на СПИ - Варненци, децата не излизат без възпитател от училището. Децата също така, нямат право да работят на хора в селото. Директорът отрича да има случаи на изпращане на деца да работят на полето. По негови думи, участието на децата е ограничено до почистване и поддържане на хигиената в стаите, баните и тоалетните, с цел създаване на хигиенни навици на децата.

Поради липса на възможност не са организирани лагери за децата, които по време на лятната ваканция остават в интерната. Ако има възможност се водят на риболов.

По признание на директора на СПИ, всички деца се подстригват нула номер в началото на лятото, като се твърди, че това е от хигиенна гледна точка.

Проверката потвърждава още две от нарушенията, описани в сигнала, предоставен на омбудсмана от БХК и УНИЦЕФ.

Омбудсманът като НПМ счита, че практиката да се подстригват децата нула номер без тяхното съгласие нарушава правото им на лична неприкосновеност и достойнство в съответствие с практиката на ЕСПЧ.

Контакти с външния свят

Интернатът е разположен в село Варненци, община Тутракан, което предпоставя социална изолация, ограничава възможностите за свиждане и контакти с външния свят.

Видно от книгата за посещения, **много малка част от децата са посещавани от родителите си**. В такава ситуация, за да могат децата да поддържат емоционален контакт с роднините си в съответствие с принципа за най-добрия интерес на детето, както и в съответствие с мотивите на съдебните решения, че *„с малолетния трябва да се работи за изграждане на емоционална устойчивост и социален опит“* е необходимо да се гарантира процедура за своевременно поддържане на контакт с близки и роднини, която да съответства на емоционалния и психологически профил на малолетни деца.

Както установи проверката на омбудсмана, процедурата за организиране на личната кореспонденция, телефонните разговори и използването на социални мрежи в СПИ - Варненци предвижда възможност само за двама-трима от учениците да ползват мобилни телефони през събота и неделя.

² Чл. 4 от Наредба № 24 от 5 ноември 2019 г. за условията и реда за организиране и провеждане на тренировъчна и състезателна дейност на децата и учениците извън учебния план, Издадена от министъра на образованието и науката и министъра на младежта и спорта, Обн. ДВ. бр.90 от 15 Ноември 2019г., изм. и доп. ДВ. бр.42 от 18 Май 2021г., изм. ДВ. бр.58 от 23 Юли 2022г.

Общуването с родителите обичайно се извършва чрез общ телефон, като по време на разговора до ученика винаги присъства възпитател или представител на екипа. Това създава ограничения както по отношение правото на личен живот и достойнство, така и във връзка с правото на децата да подават сигнали или жалби. Всеки документ, писмо или картичка, изпратена до ученик, подлежи на предварителна проверка от страна на персонала.

Личните контакти на децата с техните родители са сериозно ограничени поради отдалечеността на интерната от населените места. Свидания на практика не се осъществяват, което допълнително затруднява поддържането на семейни връзки и получаване на подкрепа.

В тази връзка Европейският съд по правата на човека счита, че предвид психическото и социално развитие на децата, настанени в институции, и необходимостта им да се ползват с колкото се може по-тесни семейни връзки, е от основно значение администрацията да им помага да поддържат действителен контакт с тяхното семейство³.

Проверката на омбудсмана в СПИ-Варненци потвърждава още едно от нарушенията, описани в сигнала, предоставен на обществения защитник.

Механизми за подаване на жалби

При разработването на процедурни правила за подаване на жалби от децата следва да се има предвид спецификата на тяхното развитие и нужди. Дефиницията за жалба или по-точно тълкуването на понятието „жалба“ е различно при децата и възрастните. Първата стъпка към подходящ за децата механизъм за подаване на жалби е установяването на тези различия и създаването на **подходящи канали за приемане на жалбите**. За възрастните жалбата най-често представлява официален, обикновено писмен документ, в който се посочват причините, поради които лицето твърди, че правата му са били нарушени, и от кого или от коя институция/публичен орган.

За децата и младите хора жалбата вероятно е по-неофициална, може да не е в писмена форма и дори може да бъде косвена или прикрита под формата на въпрос или привидно общ възглед. Телефонно обаждане, обикновен въпрос, изпратен по електронна поща, въпрос, отправен към възрастен за обяснение на конкретно право, често може да разкрие по-голям проблем и следователно трябва да се разглежда като потенциална жалба. Много деца обикновено предпочитат да задават въпроси „за някой друг“ или „като цяло“, вместо директно да казват „имам проблем“. Много често това не са истински въпроси, а молби за помощ.

Омбудсманът констатира следните дефицити в механизмите за подаване на жалби от децата, настанени в СПИ - Варненци:

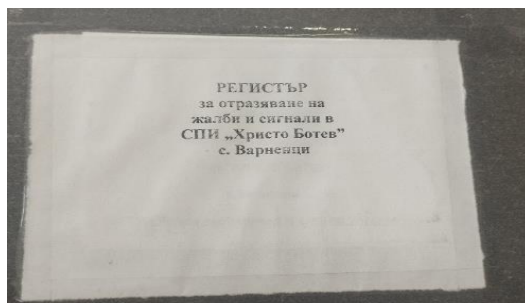
На първо място, правилата предвиждат ползването на пощенска кутия за подаване на писмени жалби и сигнали. Същите се завеждат в нарочен регистър. По време на проверката се констатира, че в регистъра няма вписани жалби. При констатираното ниско ниво на грамотност на децата, такъв канал за подаване на жалби не може да се счита като единствено ефективен.

³ Ван дер Вен срещу Нидерландия, № 50901/99, § 68, ЕСПЧ 2003-II, и Нусрет Кая, и др.

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ

Регистър на отправените жалби и сигнали в СПИ - Варненци

На второ място, видно от правилата за организиране на личната кореспонденция, телефонните разговори и използването на социални мрежи в СПИ - Варненци и практиката по тяхното прилагане е ясно, че възможността децата да комуникират свободно с външния свят е крайно ограничена.

На трето място, от разговора с педагогическия съветник и екипа на ДАЗД, провеждащ проверка в СПИ - Варненци стана ясно, че социалният работник от ОЗД към ДСП – Тутракан, отговарящ по случая на децата, настанени в СПИ, провежда разговорите с тях само в присъствието на педагогическия съветник от СПИ в неговия кабинет. Тази практика допълнително блокира възможността децата да споделят тревожен въпрос, който може да е сигнал за травма от тормоз или насилие.

Няма данни да е провеждана разяснителна кампания сред децата за възможностите да споделят своите тревоги свободно, както и възможностите да се свържат с националния омбудсман.

В резултат на извършената проверка омбудсманът констатира, че официално съществуващите процедури за подаване и разглеждане на жалби в СПИ - Варненци от настанените там малолетни деца не са съобразени с правата на детето.

Закрила от насилие и тормоз

Закрилата на детето срещу „всички форми на физическо или умствено насилие, посегателство или злоупотреба, липса на грижи или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация, включително сексуални престъпления“ е основно право, гарантирано от Конвенцията на ООН за правата на детето (Член 19).⁴

Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата от сексуална експлоатация и сексуално насилие (Конвенцията от Ланзароте)⁵ също така разглежда предотвратяването на сексуалното насилие срещу деца чрез:

⁴ КОНВЕНЦИЯ за правата на детето, Приета от ОС на ООН на 20.11.1989 г. Ратифицирана с решение на ВНС от 11.04.1991 г. - ДВ, бр. 32 от 23.04.1991 г., обн., ДВ, бр. 55 от 12.07.1991 г., в сила от 3.07.1991 г.
<https://legislation.apis.bg/doc/4005/0>

⁵ КОНВЕНЦИЯ на Съвета на Европа за закрила на децата от сексуална експлоатация и сексуално насилие, ратифицирана със закон, приет от 41-ото Народно събрание на 2.11.2011 г. - ДВ, бр. 90 от 2011 г., с резерви по чл. 20, параграф 4, чл. 21, параграф 2, чл. 24, параграф 3 и декларация по чл. 37, параграф 2. Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 33 от 27.04.2012 г., в сила за Република България от 1.04.2012 г.

НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ

- образование за децата: всяка страна по конвенцията следва да предприеме необходимите законодателни или други мерки, за да гарантира, че по време на началното и средното образование децата получават съобразена с техните способности и развитие информация относно рисковете от сексуална експлоатация и сексуално насилие, както и относно средствата за защита (Чл. 6).
- въвеждане мерки, необходими, за да насърчи и поддържа въвеждането на комуникационни услуги, като телефонни или интернет линии, предоставящи възможност да се дават съвети на обаждащите се лица, дори поверително или при запазване на тяхната анонимност (Чл. 13).

Във връзка с приложението на посочените международни стандарти в политиката за закрила от насилие и тормоз в СПИ - Варненци проверката на омбудсмана установи следното:

Липсват разработени и утвърдени от директора на СПИ - Варненци правила за действия при възникнал инцидент или проява на тормоз и насилие между учениците и върху учениците в СПИ „Христо Ботев“ за учебната 2024/2025 г.

От проверката на водения Регистър за отразяване на случаи на тормоз беше установено, че последният отразен случай е от 2016 г. и касае оплакване на дете, че друго момче е влязло в стаята му и е взело телефона му.

В резултат на проведената проверка, омбудсманът на Република България в качеството на НПМ констатира, че в СПИ - Варненци липсва устойчива политика на закрила от насилие и тормоз, която да включва всички необходими компоненти:

- подкрепяща среда, която да създава у децата увереност, че всяка форма на тормоз или насилие трябва да бъде свободно и доверително споделена на ръководството и за което детето не търпи допълнителни санкции;
- образователна практика относно рисковете от сексуална експлоатация и сексуално насилие, както и относно средствата за защита.

Медицинско обслужване

В интерната няма разкрита бройка за медицински специалист. За всички ученици в СПИ е направен служебен избор на общопрактикуващ лекар (д-р Павлов – лекар в общинска болница Тутракан) и на лекар по дентална медицина (д-р Василев). Лекарят по дентална медицина е извършил профилактични прегледи за установяване и предотвратяване на евентуални заболявания на зъбите и месните тъкани в устната кухина на учениците за текущата година.

При необходимост, с направление от личния лекар, децата се превозват за прегледи, манипулации и лечение в болниците в Силистра и Русе. При спешни случаи дежурният педагог звъни на тел. 112.

По данни от директора няма деца с психични заболявания. Всяка седмица интерната се посещава от фелдшер, който преглежда децата.

Липсва информация за предоставянето на специализирана психо-терапевтична подкрепа на деца, свидетели на насилие преди настаняването им в СПИ - Варненци.

На място бяха дадени препоръки за предприемане на редица действия с оглед гарантиране на правата и интересите на децата, които през лятната ваканция са на територията на интерната.

ОТПРАВЕНИ ПРЕПОРЪКИ ВЪЗ ОСНОВА НА ПРОВЕДЕНАТА ВНЕЗАПНА ПРОВЕРКА - 24-28 ЮЛИ 2025 г.

В резултат от извършената проверка, омбудсманът предприе следните стъпи и отправи следните препоръки:

I. Към изпълняващия функциите главен прокурор на Република България

Подаден сигнал за констатирани признаци за извършени престъпления от общ характер и с предложение в обхвата на правомощията си:

1. Да се изиска информация от окръжните прокуратури по местонахождение на СПИ-Варненци и по местоживее на децата, податели на сигнал за сексуално насилие и тормоз за подадените до тях сигнали от родители, какво е предприето до момента и какво е текущото развитие на образуваните преписки;
2. Да се проведе разговор с всички деца в синя стая, в присъствие на подходящи специалисти, включително психолог, като се спазва Методиката за работа с деца в синя стая;
3. Да се изискат актуални социални доклади и мултидисциплинарни индивидуални оценки за всяко дете;
4. Съгласно чл. 49 от Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, според който органите на прокуратурата упражняват надзор върху социално-педагогически интернати и възпитателни училища-интернати, да прецени дали децата трябва да останат в СПИ с. Варненци и дали е възможно да отпадне възпитателната мярка, като бъде заменена с мярка за закрила.

II. Към министъра на образованието и науката

Отправени са следните препоръки:

1. Да бъде извършена проверка в спешен порядък на СПИ - Варненци, включително цялостна проверка на всички разработени вътрешни процедури, с оглед установяване дали същите не нарушават правата и интересите на настанените деца. В рамките на проверката да бъде анализирано дали е гарантирано правото на децата да подават жалби, включително чрез осигуряване на подходящи условия и механизми за това;
2. Да се обмисли изготвяне на специализирано ръководство за придружаване на децата до съдебни производства, включително инструкции за безопасност и защита на придружаващите и децата;
3. Да бъде предоставена информация относно спешните действия, които МОН ще предприеме във връзка с твърденията за насилие в СПИ - Варненци;
4. Да се изготви и представи анализ на рисковете, идентифицирани от министерството по отношение на настанените деца;
5. Като орган за закрила и принципал на институцията, да се посочат планираните действия за гарантиране на безопасността и благосъстоянието на засегнатите деца,

НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ

както и за предотвратяване на всякакви ответни действия спрямо тях и техните родители;

6. Да се преразгледа програмата на обучение, като се има предвид високият процент на функционална неграмотност сред учениците. Да се предложи възможност за обучение по специализирани програми с придобиване на професионални умения в съкратени срокове, с оглед насърчаване на бъдещата социализация и интеграция;
7. Да се инициират координирани действия с всички компетентни институции и да се проведат мултидисциплинарни оценки на всички настанени ученици.

III. Към председателя на Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД)

Отправени са следните искания и препоръки:

1. Да бъдат предоставени на Омбудсмана данни от проведените интервюта с децата и младежите в интерната;
2. Да се посочат конкретните рискове, идентифицирани по отношение на настанените деца;
3. Да се представят основните констатации от извършената проверка на агенцията;
4. Като орган, ръководещ и координиращ политиките за закрила на детето, да бъдат предприети действия за гарантиране на безопасността и благосъстоянието на децата, включително защита от ответни действия спрямо тях и техните близки.

IV. Към изпълнителния директор на Агенцията за социално подпомагане (АСП):

Отправени са следните препоръки:

1. Да бъдат предприети подходящи мерки за закрила на четирите деца, претърпели насилие според сигнала, изпратен до омбудсмана;
2. Да бъде свикан координационен механизъм по реда на чл. 36г от ЗЗДет, като бъде изготвен план за действие, включващ здравни, социални и образователни услуги;
3. Да се осигури достъп на засегнатите деца до кризисна интервенция и подкрепа от психолог и психиатър;
4. Да бъдат предприети действия в рамките на правомощията на АСП за гарантиране на безопасността и благосъстоянието на децата, включително защита от ответни действия срещу тях и техните родители.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Въз основа на горните констатации, омбудсманът като НПМ отново прави следните три извода:

1. Продължават да се настаняват деца под 14-годишна възраст в места за лишаване от свобода, като в голяма част от случаите, видно от мотивите на съда, децата се настаняват заради статусни нарушения;
2. Продължава да липсва вътрешно правно средство за защита правата на детето при настаняване в СПИ и ВУИ;
3. Процедурата, провеждана от Местните комисии за настаняване на дете в СПИ и ВУИ е опорочена, като не са защитени правата на децата в пълна степен.

В подкрепа на първия извод, омбудсманът като НПМ за пореден път припомня позицията си относно лишаването от свобода на малолетни деца, каквото по същността си представлява възпитателната мярка „настаняване в СПИ”.

През тринадесетте години от своето съществуване, омбудсманът като Национален превантивен механизъм е поставял различни акценти в дейността си, като един от основните приоритети е правата на децата в конфликт със закона, настанени в институции. През 2014 г., 2015 г. и 2023 г. бяха изготвени и публикувани три тематични доклада за състоянието на възпитателните училища – интернати (ВУИ) и социално-педагогическите интернати (СПИ). В тях подробно бяха разгледани: правната характеристика на ВУИ и СПИ в международноправен и вътрешноправен аспект; профила на настанените деца и условията на живот; образование и допълнителни дейности; отношение и мерки на закрила по отношение на настанените деца; медицинско обслужване; административен и технически капацитет.

При извършване на проверките екипите на омбудсмана като НПМ се ръководят от основополагащия принцип, че **всяка форма на лишаване от свобода на деца трябва да бъде прилагана като „крайна мярка и за възможно най-кратък период от време”**. Този основен принцип е заложен в редица международни и европейски актове (чл. 37 от Конвенцията на ООН за правата на детето, чл. 19.1 от „Пекинските правила” на ООН, чл. 5 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи). **Продължителността на санкцията трябва да бъде определена от правораздавателен орган**, без да се изключва възможността за предсрочно освобождаване (Правило 2 на Правилата на ООН за закрила на ненавършилите пълнолетие лица);

Реформата на детското правосъдие в България, отнасяща се до деца в конфликт със закона, продължава да е в начален етап. ВУИ и СПИ трябваше да бъдат закрити отдавна, поради факта, че те не отговарят на международните стандарти за деца в конфликт със закона. В същото време, омбудсманът отчита факта, че децата, които са настанени в тези заведения няма къде да бъдат пре-настанени. С оглед на това настояваме да се работи за разкриване на нови алтернативни услуги.

Функциониращите към момента ВУИ и СПИ в република България се помещават в сгради от 60-те години на миналия век, самите сгради са стари и отдалечени от областните центрове. Те са от така наречения „казармен тип сгради“, т.е. помещенията за спане, бани, тоалетни са общи. Децата настанени в тях нямат достъп до качествено образование и медицински грижи. Близките им не могат да ги посещават поради отдалечеността на институциите и липсата на средства. Някои от тях живеят на 400 километра разстояние от интернатите. Голяма част от децата, настанени в

СПИ и ВУИ, идват от центрове за настаняване от семеен тип за деца (ЦНСТ). Причината е, че персоналът в ЦНСТ не може да се справи с деца, които проявяват агресия, девиантно поведение, автоагресия, проблеми с комуникацията - препоръки. Трудна е последващата реинтеграция на децата. Образователният процес е на много ниско ниво. Настаняването на деца в интернати, особено под 14 годишна възраст, може да се определи като унизително наказание.

Изключително притеснителен е фактът, че по време на различни проверки екипите на омбудсмана установяват, че има деца, които са били настанени на осем-девет годишна възраст. **Становището на омбудсмана е, че деца правонарушители до 14 г. са деца в риск и следва да бъдат обект единствено на подкрепа и закрила.** Лишаването от свобода с цел наказание трябва да се прилага само спрямо деца над 14 г., единствено при крайна необходимост и за най-кратък период. Според Минималните стандартни правила на ООН за правораздаване при непълнолетните (Пекински правила), Част първа Общи принципи, 4. Възрастта за наказателна отговорност в тези правни системи, които са възприели концепцията за възраст за наказателна отговорност на непълнолетните, долната граница на тази възраст не ще бъде фиксирана твърде ниско, като се вземе предвид достигането на емоционална, умствена и интелектуална зрялост.

В зависимост от националната история и култура, най-ранната възраст за наказателна отговорност, варира в широки граници. **Съвременният подход налага да се прецени дали детето може да издържи на моралните и психологически елементи на наказателната отговорност, т.е. дали едно дете съобразно индивидуалното си развитие, може да бъде подведено под отговорност за антиобществено поведение.** Ако възрастта за носене на наказателна отговорност е определена твърде ниско или ако въобще няма долна граница за тази възраст, понятието за отговорност би станало безсмислено. Като цяло съществува тясна връзка между понятието "наказателна отговорност" и другите социални права и задължения (като семейно положение, пълнолетие и други). Следователно трябва да бъдат предприети мерки за определяне на разумно ниска долна граница на възрастта, която може да има международна приложимост.

В своите заключителни бележки, приети на 21 май 2008 г. след обсъждане на втория периодичен доклад за България относно спазването на Конвенцията на ООН за правата на детето в страната, Комитетът по правата на детето констатира, че определението за „противообществена проява“ на малолетно или непълнолетно лице противоречи на международните норми. Той препоръчва националното законодателство относно младежката престъпност и Наказателно-процесуалният кодекс да бъдат променени, като в тях се премахне понятието „противообществена проява“. Освен това, Комитетът препоръчва на българските власти да прибегват до налагане на мярката „лишаване от свобода“ и по-специално до настаняването във възпитателно изправително заведение **като последно средство**, а когато бъде наложена подобна мярка, **да извършват редовни проверки и проучвания, с оглед висшия интерес на детето** (параграфи 68 – 69 от заключителните бележки). За съжаление все още не е отменен Законът за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, действащ от 1958 г. и към момента не е приет Законът за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки на непълнолетни лица.

По отношение на втория извод, през тринадесетте години на проверки в СПИ и ВУИ, след запознаване със съдебните решения на децата, екипът на омбудсмана като НПМ установява, че децата продължават да се настаняват предимно заради извършване на кражби, за бягства от дома, от специализираната институция, в която са били настанени, от училище, за проява на агресивно поведение, скитничество, просия. Децата, настанени в СПИ от семейна среда, са израснали в

социално слаби, маргинализирани и/или непълни семейства. В семействата си децата не са получавали адекватни грижи и са лишавани от родителски контрол.

Омбудсманът като НПМ многократно е отбелязвал, че децата не трябва да се наказват за прояви, свързани с т. нар. статусни нарушения, за които възрастните не носят наказателна отговорност. Реакцията спрямо тези нарушения трябва да е предмет на политиката в областта на грижите за детето, а не на санкциониращата система.

Становището на омбудсмана като НПМ е, че вместо с децата да работят специалисти, като психолози, социални работници и педагози, като мярка за закрила, съдът е постановил да бъдат настанявани в интернат, в повечето случаи отдалечен на стотици километри от мястото, където живеят, изолирани от външния свят.

Децата продължават да бъдат съдени и настанявани във ВУИ и СПИ, съгласно Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни. Многократно омбудсманът като НПМ е отбелязвал, че този закон е морално остарял и е препоръчвал да бъде отменен и да бъде приет нов закон.

През 2011 г. правителството на Република България прие Концепция за държавна политика в областта на правосъдието за детето (2013-2020) и Пътната карта за изпълнение на Концепцията за държавна политика в областта на правосъдието за детето (2013-2014). В Концепцията е отбелязано, че ЗБППМН не създава необходимите законови, институционални и функционални предпоставки за гарантиране правата на детето в правораздавателната система и за предприемане на ефективни превантивни мерки. **Дори и с последните промени от 2006 г., възпитателните мерки по чл. 13 на ЗБППМН носят характеристиките на наказателна репресия, т.е техният възпитателен ефект е в налагането на санкция или ограничение.**

В Концепцията за държавна политика в областта на правосъдието за детето се подчертава, че разпоредбите на ЗБППМН противоречат на редица вътрешни и международни нормативни актове, по които България е страна и на практика са приложимо право. Към момента Концепцията за държавна политика в областта на правосъдието за детето (2013-2020) и Пътната карта за изпълнение на Концепцията за държавна политика в областта на правосъдието за детето (2013-2014) не са реализирана от българските власти.

Европейският съд по права на човека в Делото Д.Л. срещу България от 19 май 2016 г. също подчертава, че доказателствата по делото поставят под съмнение поредица от елементи от българската система що се отнася до полагането на грижи за непълнолетните в затруднено положение в мрежата на социалните институции. **Съдът отбелязва на първо място, че е вярно, че Законът за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните е остарял и че, по исторически причини, той се основава повече на философия „за наказание“, отколкото „за защита“ на непълнолетните лица, обстоятелство, което се критикува от международните и националните организации.** Освен това, при разглеждането на първото искане на местната комисия за настаняването на жалбоподателката, съдията е преценил, че центърът в с. Подем представлява „неблагоприятна среда“. След това, Държавната агенция за закрила на детето, както и омбудсманът на Републиката, са изразили притеснението си по отношение на въпросите за подходящия характер на съдебните дела спрямо непълнолетните лица, а също така и по отношение на осъществяването на учебните и възпитателните програми, както и по отношение на материалните условия на живот в центровете от затворен тип за малолетни и непълнолетни лица.

НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ

Както международните органи, така и българските власти са единодушни, че спешно трябва да бъде отменен ЗБППМН и приет **нов Закон за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки на непълнолетни лица. Но 13 години след първата препоръка на омбудсмана, законът все още не е приет.**

Именно Законът за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки на непълнолетни лица е основен двигател на реформата за детско правосъдие. Концепцията на новия закон е свързана с щадящо детско правосъдие. **Настаняването на деца в поправителни институции трябва да се прилага като крайна мярка.**

В своите предходни препоръки омбудсманът е заявявал, че е от изключително значение създаването на специализирани състави за детско правосъдие, както и закриване на съществуващите интернати и разкриване на нови алтернативни услуги за децата в конфликт със закона, които отговарят на техните интереси и не нарушават правата им.

Също така, за по-лесната реинтеграция на децата в конфликт със закона, трябва да се заложи финансиране за разработване на услуги и програми, предназначени за непълнолетни, особено в областта на професионалното обучение, както и да се прилагат ефективни програми и услуги за превенция, подкрепа и реинтеграция на децата в конфликт със закона.

На трето място, **процедурата по настаняване на деца във възпитателни училища-интернати (ВУИ) и социално-педагогически интернати (СПИ), уредена в Закона за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (ЗБППМН), е не само неефективна, но и не съответства на основните стандарти за справедлив процес.** Възпитателните мерки, включително лишаването от свобода под формата на институционално настаняване, се разглеждат от местните комисии за борба с противообществените прояви, а не от съд, като липсват адекватни процесуални гаранции за защита правата на децата.

Съгласно чл. 16 от ЗБППМН, доказателствените материали за постановяване на възпитателна мярка се събират от двама обществени възпитатели в срок от седем дни, без да е ясно регламентирано какъв е техният професионален капацитет, дали познават детето и какви конкретни данни трябва да установят. Съществуват сериозни неясноти и по отношение на правото на достъп до материалите по възпитателното дело, което допълнително компрометира процеса.

В практиката, наблюдавана от Омбудсмана като НПМ, в съдебната фаза на производството почти никога не участва адвокат, който да защитава правата и законните интереси на детето. Защитата обикновено се поема от социален работник, без да е ясно дали детето има реална възможност да избере или бъде подпомогнато да избере доверен представител. Липсва и практика за предоставяне на декларации, че детето е било надлежно информирано за своите права.

На този фон, становището на Омбудсмана като НПМ е, че **производството по налагане на възпитателни мерки с ограничителен характер трябва да бъде изведено изцяло от правомощията на местните комисии и да се възлага само на съд, със задължително участие на прокурор и на адвокат на детето.** Налагането на подобни мерки има характер на производство с наказателноправен елемент и следва да отговаря на **всички изисквания за справедлив процес съгласно националното и международното право.**

Република България, като страна по Конвенцията на ООН за правата на детето следва да създаде всички предпоставки за приложение на чл. 37 буква „Г“, а именно: *Децата, лишени от свобода, имат право да получат бърз достъп до правна помощ или до всяка подходяща подкрепа,*

както и правото да оспорват законността на лишаването им свобода пред съд или пред друг независим и безпристрастен орган, както и да бъде взето бързо решение по даденото дело. Още повече, че Европейският съд по правата на човека неколкратно се произнася с осъдителни решения срещу Република България, че във вътрешното право не съществува периодична и автоматична проверка по отношение на задържането и настаняването на малолетни и непълнолетни в СПИ и ВУИ в нарушение на член 5 § 4 от Европейската Конвенция за правата на човека и основните свободи.⁶

Важно е също така, да се въведен единен стандарт, щадящ детето и неговата психика в процедурата по привеждане в изпълнение на влязлото в сила решение за настаняване в СПИ.

Омбудсманът още веднъж иска да обърне внимание на всички държавни и местни органи, че Комитетът по правата на детето препоръчва на българската държава в своите заключителни бележки от 21.05.2008 г. да прибегва до налагане на мярката „лишаване от свобода” и по-специално до настаняването във възпитателно изправително заведение като последно средство, а когато бъде наложена подобна мярка, да се извършват редовни проверки и проучвания с оглед на висшия интерес на детето.

В последните препоръки към България през 2024 г., Комитетът по правата на детето на ООН отбелязва след представянето на шестия и седмия консолидиран доклад:

- **Пълната липса на напредък в изпълнението на препоръките от 2008 и 2016 г.**
- **Неприемливо висок брой деца, които продължават да бъдат засегнати от Закона за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (ЗБППМН)** са лишени от свобода, без подходящо правно представителство или възможност за съдебен контрол на задържането; са настанени в поправителни домове и училища за деца, където условията за живот са незадоволителни; и са настанени в поправителни домове по ЗБППМН
- Като припомня своя общ коментар № 24 (2019) относно правата на детето в системата за детско правосъдие, **Комитетът приканва държавата да изпълни предишните препоръки на КПД да приведе системата си за детско правосъдие изцяло в съответствие в Конвенцията и други съотносими стандарти, и по-специално:**
- **Да ускори реформата на системата на детското правосъдие, като приеме Закона за отклоняването от наказателното производство и гарантира, че той ефективно насърчава прилагането на извънсъдебни мерки, като отклоняване, медиация и психосоциална подкрепа на деца, за които се твърди, че на нарушители на наказателния закон, или са обвинени или признати за нарушители на наказателния закон, и когато е възможно прилагането на мерки за деца, невяклучващи лишаването от свобода, като пробация или общественополезен труд;**
- **Да приеме спешни мерки за отмяна на ЗБППМН и да гарантира, че на децата под минимална възраст за носене на наказателна отговорност не се налагат наказателни мерки, включително настаняване във възпитателни училища – интернати;**

⁶ ДЕЛО Д.Л. срещу БЪЛГАРИЯ, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-162858%22%7D>; Дело "И.Г.Д. срещу БЪЛГАРИЯ", <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-217555%22%7D> и др.

НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ

- Да гарантира, че се предоставя на ранен етап на производството и през целия наказателен процес квалифицирана и независима правна помощ на деца, обвинени или признати за виновни за нарушаване на наказателния закон;
- Постепенно преустановяване използването на възпитателни училища-интернати и междувременно да гарантира, че децата, настанени в такива интернати, имат достъп до мерки за закрила съгласно ЗЗДет и че настаняването им в такива интернати редовно се преразглежда, с възможност за неговото прекратяване;
- Да гарантира, че задържането се прилага само като крайна мярка и за възможно най-кратък период от време, както и че условията на задържане са в съответствие с международните стандарти, включително по отношение на достъпа до образование, здравни услуги, мониторинг и достъп до съобразени с правата на детето механизми за подаване на жалби.

Въз основа на изложените констатации и отговорите от ангажираните институции по резултатите от внезапната проверка, Омбудсманът на Република България отправя следните **ДОПЪЛНИТЕЛНИ ПРЕПОРЪКИ**:

I. Към министъра на правосъдието

1. **Изработването на нов закон за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки спрямо непълнолетни лица да бъде финализирано в най-кратък срок и незабавно насочен за обществено обсъждане.** Законодателството следва ясно да гарантира участието на съд, прокурор и адвокат, да дефинира допустимите мерки и да осигури пълноценна защита на правата и интересите на децата.

II. Към министъра на труда и социалната политика

2. Успоредно с изработването на нов закон за отклоняване от наказателното производство и налагане на възпитателни мерки спрямо непълнолетни деца, **да бъде разработен план за действие за извеждане на децата и предприемане на подходящи мерки за закрила на всяко дете.**

III. Към министъра на образованието и науката

До приемането на нов закон за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки спрямо непълнолетни лица:

3. **Да предприеме мерки за разработването и прилагането на територията на съществуващите СПИ и ВУИ на политика за закрила от насилие и тормоз** в съответствие с правата на детето, гарантирани в Конвенцията за правата на детето и стандартите от Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата от сексуална експлоатация и сексуално насилие;

НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ

4. **Да предприеме мерки за разработването и прилагането на територията на съществуващите СПИ и ВУИ на ефективни механизми за подаване на жалби в съответствие с правата на детето, гарантирани в Конвенцията за правата на детето;**
5. **Да предприеме мерки за от вътрешните правила в СПИ и ВУИ да се премахнат всички ограничения, които нарушават стандартите на правото на кореспонденция, постановени в чл. 8 от Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи и последващата практика на ЕСПЧ** – вътрешните правила не следва да предоставят пълна свобода на училищните власти да упражняват контрол върху кореспонденцията на непълнолетните, без оглед на категорията получатели (родители, адвокати), на срока на мярката и на причините, които могат да я оправдаят, нито да предвиждат надзор върху телефонните разговори с външни лица който не прави разлика, например между членовете на семейството, представителите на организациите за защита на правата на детето или други категории лица, и не почива върху никакъв индивидуален анализ на рисковете, не е основан на подходящи и достатъчни основания по отношение на ограничението, произтичащо от това, по отношение на разглежданите контакти.
6. Да се въведе система за контрол по приложението на чл. 7 ал. 4 от Наредба № 24 от 5 ноември 2019 г. за условията и реда за организиране и провеждане на тренировъчна и състезателна дейност на децата и учениците извън учебния план⁷, **гарантираща правото на всяко дете свободно и доброволно да избира тренировъчната дейност, в която да участва.**

IV. Към министъра на вътрешните работи, Държавна агенция за закрила на детето и Централната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните

1. **Да се обсъди и изготви ръководство за придружаване на децата при привеждане в изпълнение на влязлото в сила решение за настаняване в СПИ, като се осигури висока степен на защита правата на детето** и механизми за предоставяне на ефективна психологична подкрепа когато самото дете е било свидетел на сексуално насилие в съответствие с чл. 14, т.4 от Конвенцията от Ланзароте.

⁷ Обн. ДВ. бр.90 от 15 Ноември 2019г., изм. и доп. ДВ. бр.42 от 18 Май 2021г., изм. ДВ. бр.58 от 23 Юли 2022 г.